Πρόγραμμα Floortime / DIR

Έξι Στάδια Εξέλιξης για τη μάθηση και την ανάπτυξη

Μετάφραση για το NOESI.gr:
Νίκη Πορτοκαλλά
Ψυχολόγος

Έξι βασικές δεξιότητες, ή ορόσημα, θέτουν τα θεμέλια της γνώσης και της ανάπτυξής μας. Τα παιδιά χωρίς ειδικές ανάγκες συχνά κατέχουν σχετικά εύκολα αυτές τις δεξιότητες. Τα παιδιά με ιδιαίτερες προκλήσεις συχνά δεν τις κατέχουν, όχι απαραίτητα επειδή δεν μπορούν, αλλά επειδή οι βιολογικές τους προκλήσεις καθιστούν πιο δύσκολη την πρόσκτηση. Μέσω της κατανόησης αυτών των δεξιοτήτων και των παραγόντων που τα επηρεάζουν, και με το να τα κατευθύνουν, οι φροντιστές, οι εκπαιδευτές και οι θεραπευτές συχνά μπορούν να βοηθήσουν ακόμα και τα παιδιά που θεωρείται ότι πάσχουν από χρόνιες διαταραχές. Κατάλληλες συναισθηματικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια καθενός από τα έξι αναπτυξιακά στάδια, βοηθούν να αναπτυχθούν κριτική, κοινωνική και συναισθηματική αντίληψη, γλώσσα, και κινητικές δεξιότητες, καθώς και αυτοεκτίμηση.

Στις πρώτες μέρες της ζωής ενός παιδιού, γνωρίζει πρωτίστως τον εαυτό του μέσω της απάντησής του για τον υλικό κόσμο του: αέρια, φυσαλίδες, κινήσεις, θεάματα και ήχοι, και άλλες αισθήσεις. Σύντομα ανταποκρίνεται ιδιαίτερα στους γονείς του, στη φωνή τους, στα χαμόγελα και στις ιδιαίτερες μυρωδιές τους. Επαναλαμβανόμενα μοτίβα κινήσεων δημιουργούν συνθήκες κοινής χαράς. Από τον 4° μέχρι τον 8° μήνα το παιδί αρχίζει να παίρνει την κουδουνίστρα και ίσως τη γυρίζει και πίσω, ή την πετάει πίσω με απογοήτευση. Γελάει και βγάζει ήχους, περιμένοντας να κερδίσει ένα χαμόγελο, μια συνοφρύωση ή ένας ήχο για ανταπόδοση. Από την πρώτη στιγμή, γνωρίζει σε κάποιο βαθμό πως ξεχωρίζει από τους άλλους, πως είναι ένα άτομο με βούληση, όπως κάποιος που μπορεί να ξεκινάει μία ενέργεια που να έχει επιρροή στον κόσμο. Καθώς ο χρόνος προχωράει, συναισθηματικές χειρονομίες αυξάνονται περίπλοκα. Από το 12° μέχρι το 16° μήνα, δεν φτάνει απλά τον μπαμπά που του προσφέρει ένα παιχνίδι, αλλά μπορεί να κάνει τον μπαμπά να πάει στο ράφι και να του φέρει το παιχνίδι που πραγματικά του αρέσει. Αναγνωρίζει τον εαυτό του σαν ένα άτομο το οποίο μπορεί να ενώσει μια σειρά ενεργειών για να δείξει τι θέλει στον άλλον. Οι μήνες περνάνε και οι πράξεις του αυξάνονται πιο περίπλοκα ξανά. Από τον 18° ως τον 20° μήνα, ταΐζει την κούκλα αντί να τη χαϊδεύει απλά και εξηγεί τις πράξεις λέγοντας: «Οι κούκλα τρώει». Τώρα γνωρίζει τον εαυτό του με έννοιες των ιδεών. Μπορεί να απεικονίσει τον εαυτό του και τους άλλους στο μυαλό του. Περισσότεροι μήνες περνούν και μεγαλώνει όλο και πιο πολύπλοκα. Από τον 36° μήνα, μπορεί να σου πει: «Πάμε να κάνουμε ποδήλατο!». Σταματάει στην πόρτα να δει αν κάνει κρύο έξω και μπορεί να πει: «Καλύτερα να βάλουμε τα μπουφάν μας πρώτα». Τώρα είναι ένα λογικό, σκεπτόμενο και με συνοχή ιδεών άτομο.

Στη διάρκεια αυτών των σταδίων οι συναισθηματικές, κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες του παιδιού μεγαλώνουν, το ίδιο και το αυτοσυναίσθημα, ολοένα και περισσότερο περίπλοκα. Αυτή η αί-

σθηση του εαυτού θα συνεχίσει να επεκτείνεται καθώς το παιδί μεγαλώνει και καινούριες εμπειρίες διεγείρουν τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες του για μια νέα κατεύθυνση. Αλλά η λειτουργική αίσθηση του εαυτού, αυτή η βασική συναισθηματική έννοια που θέτει τα θεμέλια για περαιτέρω μάθηση, βρίσκεται στη θέση της. Καλλιεργείται από εκατομμύρια καθημερινές αλληλεπιδράσεις, αρχικά με τους γονείς, καθώς κάθε ματιά, κάθε χαμόγελο, κάθε γαργάλισμα, κάθε ερώτηση χτίζει την έννοια του ποιος είναι. Χάριν σ' αυτές τις αλληλεπιδράσεις, το παιδί μπορεί να αποκτήσει πρόσθετες γνωστικές, διανοητικές και κοινωνικές δεξιότητες για να χρησιμοποιεί για πάντα στη ζωή του. Είναι προετοιμασμένο για περαιτέρω προκλήσεις της ανάπτυξής του και του κόσμου.

Αυτά τα έξι βασικά στάδια διασχίζουν μια αναπτυξιακή κλίμακα. Κάθε επίπεδο έχει νέες ικανότητες από αυτές των προηγούμενων σταδίων. Ονομάζουμε αυτά τα στάδια τα έξι ορόσημα, καθώς κάθε ένα σημαδεύει ουσιαστικά τα σημεία αλλαγής στη ζωή ενός παιδιού.

Τα παιδιά που δέχονται ζεστή ανατροφή και δεν αντιμετωπίζουν αναπτυξιακές προκλήσεις συχνά, κατακτούν αυτά τα ορόσημα αυτόματα από την ηλικία των 4 ή 5 ετών. Αλλά τα παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες χρειάζονται βοήθεια από γονείς και θεραπευτές και συχνά η κατάκτηση έρχεται αργότερα. Αντί να καταφέρνει να σηκώνεται από τους 8-9 μήνες, ένα παιδί με κινητικές δυσκολίες μπορεί να το κάνει στους 14-15 μήνες. Αντί να μιμείται τον τόνο της φωνής της μητέρας και να φλυαρεί στους 10 μήνες, ένα μωρό με ακουστικά προβλήματα θα το καταφέρει στους 17-18 μήνες. Αντί να ενώνει αφηρημένες ιδέες στην ηλικία των 3 ετών, το παιδί με πολλαπλές δυσλειτουργίες μπορεί να το κάνει στην ηλικία των 5,6 ή 7 ετών. Αυτό δεν είναι κακό. Όταν το παιδί σας φθάσει 45 ετών, δε θα έχει σημασία αν έμαθε να φλυαρεί στους 8 ή στους 17 ή αν έμαθε να γράφει στην ηλικία των 6 ή 10 ετών. Έχει λιγότερη σημασία στο ποια ηλικία κατέκτησε μια συγκεκριμένη δεξιότητα απ' ό, τι πόσο καλά την έμαθε και αν η ανάπτυξη προχωράει. Όσο νωρίτερα κατακτούνται αυτές οι βασικές δεξιότητες, τόσο πιο πολύς χρόνος υπάρχει για να τις τελειοποιήσει. Αυτές οι βασικές δεξιότητες είναι ζωτικές γιατί είναι τα θεμέλια της μελλοντικής γνώσης και ανάπτυξης στη ζωή του παιδιού. Είναι όπως τα θεμέλια ενός κτιρίου 80 χρόνων: για να διατηρηθεί, πρέπει να είναι πολύ στερεό.

ΣΤΑΔΙΟ 1: Αυτορρύθμιση και ενδιαφέροντα στον κόσμο

Ανακαλύπτοντας τον αισθητήριο κόσμο και το κινητικό προφίλ του παιδιού

Μετά από 9 μήνες στο σκοτάδι, ένα μωρό γεννιέται. Ξαφνικά βρίσκεται σε ένα κόσμο με φως και ήχους, κίνηση και άγγιγμα, γεύση και οσμή. Υπερβολικές αισθήσεις! Όλες αυτές οι πληροφορίες διεγείρουν και παρακινούν το μωρό, αλλά παράλληλα πρέπει να μάθει να μην κατακλύζεται. Η πρώτη του πρόκληση είναι να κατακτήσει αυτό το πανόραμα αισθήσεων καθώς ρυθμίζει τις αντιδράσεις του και παραμένει ήρεμο.
Σταδιακά βρίσκει πράγματα που του προσελκύουν το ενδιαφέρον και ταυτόχρονα το ηρεμούν- το πρόσωπο της μητέρας, η φωνή του πατέρα, η απαλή υφή της κουβέρτας στο δέρμα του. Σιγά σιγά το παιδί μαθαίνει να ισορροπεί την εξελισσόμενη γνώση των αισθήσεων με την ικανότητα να παραμένει ήρεμο. Αυτό το ζευγάρι δεξιοτήτων είναι το πιο σημαντικό κομμάτι δημιουργίας της συναισθηματικής, κοινωνικής και πνευματικής υγείας. Χωρίς αυτό, δεν μπορούμε να μάθουμε, να αναπτύξουμε σχέσεις με τους άλλους, δεν μπορούμε να διαβιώσουμε σ' ένα υψηλά διεγερτικό κόσμο. Πώς ένα παιδί διαμορφώνει και εξελίσσει τις αισθήσεις είναι μια σημαντική συνεισφορά στο πρώτο ορόσημο-στάδιο.

ΣΤΑΔΙΟ 2: Οικειότητα, δέσμευση και έρωτας

Βρίσκοντας τη λάμψη στα μάτια του/της

Παράλληλα με το ενδιαφέρον για τον κόσμο, έρχεται και μια ιδιαίτερη αγάπη για τον κόσμο των σχέσεων. Αλλά όχι σε κάθε σχέση! Το παιδί θέλει τους πρώτους φροντιστές του ή γονείς, τους ξεχωρίζει ως την πιο σημαντική πλευρά του κόσμου και τους το δείχνει. Όταν εμφανίζονται στο πεδίο όρασής του, λάμπει, τους κοιτάει στα μάτια, γελάει. Και σ' αυτές τις στιγμές των αμοιβαίων χαμόγελων και χαράς, γονείς και παιδί συνεχίζουν να ερωτεύονται. Μαζί ανακαλύπτουν και ενθαρρύνουν την οικειότητά τους.
Η ικανότητα να δενόμαστε θέτει τις βάσεις για όλες τις μελλοντικές σχέσεις. Διδάσκει στο μωρό ότι η ζεστασιά και η αγάπη υπάρχουν, ότι οι σχέσεις των ανθρώπων μπορεί να είναι ευχάριστες. Το παιδί που το έχει μάθει αυτό, έχει χτίσει γερά θεμέλια για διαρκείς σχέσεις αγάπης σε όλη του τη ζωή. Η τελειοποίηση αυτού του σταδίου επίσης εδραιώνει κινητικές, διανοητικές και γλωσσικές δεξιότητες. Το παιδί μαθαίνει να χρησιμοποιεί το σώμα για να αναζητά το πρόσωπο και το άγγιγμα του πατέρα, ακόμα και μέσω βλέμματος ή αγκαλιάσματος. Μαθαίνει να ανιχνεύει τον κόσμο του από οικεία αντικείμενα και πρόσωπα και να τα προσέχει για 30 δευτερόλεπτα ή και παραπάνω. Όλες αυτές οι δεξιότητες χτίζουν τη μελλοντική ικανότητα να κινείται, να σκέφτεται και να μιλά.

ΣΤΑΔΙΟ 3: Επικοινωνία των 2 πλευρών

Ανοίγοντας και κλείνοντας τους κύκλους της επικοινωνίας

Όταν το παιδί ερωτεύεται τους γονείς, ένα ενδιαφέρον γεγονός συμβαίνει. Συνειδητοποιεί ότι μπορεί να τους επηρεάζει. Όταν χαμογελά στη μαμά, παίρνει πίσω το χαμόγελο από αυτή. Όταν προσεγγίζει τον μπαμπά, το προσεγγίζει και αυτός. Το μωρό εκφράζει ένα συναίσθημα ή μια πρόθεση και αυτός που το φροντίζει, ανταποκρίνεται. Αυτή είναι η έναρξη της επικοινωνίας, το παιδί και οι φροντιστές του έχουν ένα διάλογο.

Θα θέλαμε να θεωρήσουμε αυτούς τους διαλόγους ως το άνοιγμα και κλείσιμο κύκλων επικοινωνίας. Όταν ένα παιδί προσεγγίζει – με μια ματιά για παράδειγμα – ανοίγει έναν κύκλο. Όταν ο γονιός ανταποκρίνεται- με το να κοιτάξει και αυτός- συνεχίζει την πράξη του παιδιού. Όταν το παιδί ανταποκρίνεται στον γονιό –με χαμόγελο, ομιλία, προσέγγιση ή απομάκρυνση- κλείνει τον κύκλο. Όταν ο γονιός ανταποκρίνεται στην αντίδραση του παιδιού –κρατώντας ένα παιχνίδι και λέγοντας: «Δεν θες να παίξουμε;» αντιλαλώντας την προφορά του παιδιού- το παιδί ανταποδίδει με άλλη χειρονομία (ματιά, χαμόγελο, ή κίνηση χεριού), τότε έχουν ανοίξει και κλείσει έναν άλλο κύκλο.

Αρκετά γρήγορα το μωρό επεκτείνεται από αυτή την εμπειρία. Όχι μόνο μπορεί να κάνει τη μαμά και τον μπαμπά να αντιδράσουν, αλλά μπορεί επίσης να προκαλέσει και άλλες αντιδράσεις. Χτυπάει ένα παιχνίδι και αυτό βγάζει ήχο! Πετάει ένα αντικείμενο και πέφτει στο πάτωμα. Έχει επίδραση στον κόσμο και για πρώτη φορά το μωρό μετατρέπεται σε άτομο με βούληση, κάποιος που μπορεί δραστικά να διαλέξει να κάνει πράγματα, γνωρίζοντας πως οι πράξεις του θα φέρουν κάποιο αποτέλεσμα. Διδάσκεται βασικά συναισθηματικά, γνωστικά και κινητικά μαθήματα.

Η διπλά επικοινωνία είναι απαραίτητη για όλες τις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις. Επιτρέπει επίσης στα παιδιά να γνωρίζουν τους εαυτούς τους και τον κόσμο. Το μεγαλύτερο παιδί αγκαλιάζει τη δα-

σκάλα και η δασκάλα το ίδιο. Μαθαίνει πως το αξίζει. Σπρώχνει ένα άλλο παιδί και το παιδί αρχίζει να κλαίει. Συνειδητοποιεί πως οι πράξεις του μπορούν να επιφέρουν δάκρυα σε κάποιον. Χωρίς αυτές τις σημαντικές εμπειρίες της επικοινωνίας των 2 πλευρών, τα παιδιά δεν μπορούν να δημιουργήσουν το βασικό αίσθημα σκοπιμότητας, δηλαδή μια αληθινή αίσθηση του ποιοι είναι ή να δουν τη λογική στον κόσμο.

Πρακτική εκπαίδευση: Α' κύκλος

Στάδιο 1: Αμοιβαία προσοχή και αυτορρύθμιση	Πάντα	Μερικές φορές	Ποτέ	Ποτέ υπό στρες
Δείχνει ενδιαφέρον για διαφορετικές Αισθήσεις για 3+δευτερόλεπτα				
Παραμένει ήρεμο και εστιάζει για 2λεπτά Με τη βοήθειά σας				
Συνέρχεται από τη δυσφορία μέσα σε 20 λεπτά				
Δείχνει ενδιαφέρον σε εσάς(όχι μόνο Σε άψυχα αντικείμενα)				

Στάδιο 2: Δέσμευση και Σχέση	Πάντα	Μερικές φορές	Ποτέ	Ποτέ υπό στρες
Ανταποκρίνεται στις προτάσεις σας (με χαμόγελο, συνοφρύωση, προσέγγιση, αντίλαλο ή άλλα συμπεριφορά)				
Ανταποκρίνεται στις προτάσεις σας με εμφανή ευχαρίστηση				
Ανταποκρίνεται στις προτάσεις σας με περιέργεια και προσωπικό ενδιαφέρον (π.χ με το να εξε-τάζει το πρόσωπό σας)				
Δυσαρεστείται όταν δεν ανταποκρίνεστε στο παιχνίδι				
Διαμαρτύρεται και θυμώνει όταν ματαιώνεται				
Συνέρχεται από τη δυσφορία μέσα σε 15 λεπτά με τη βοήθειά σας				

Ποτέ υπό στρες: Τα παιδιά καμιά φορά δε δείχνουν κάποιες από τις παραπάνω ικανότητες όταν βρίσκονται υπό στρες(πείνα, θυμός, κούραση). Σ' αυτές τις περιπτώσεις πίεσης είναι καλύτερο να τα βοηθάμε να αυτορ-ρυθμίζονται (στάδιο 1) πριν τα βοηθήσουμε να αναρριχηθούν στην αναπτυξιακή πυραμίδα(προχωρώντας στα επόμενα στάδια).

Στάδιο 3: Επικοινωνία με πρόθεση	Πάντα	Μερικές φορές	Ποτέ	Ποτέ υπό στρες
Ανταποκρίνεται στις χειρονομίες με πρόθεση (προσεγγίζει τα τεντωμένα χέρια σας, απαντά στην ομιλία ή το βλέμμα σας)				
Ξεκινά την αλληλεπίδραση μαζί σας (π.χ. προσεγγίζει τη μύτη, τα μαλλιά σας ή ένα παιχνίδι, σηκώνει τα χέρια για να το σηκώσετε)				
Εμφανίζει τα παρακάτω συναισθήματα:				
• Εγγύτητα (αγκαλιάζει όταν το αγκαλιάζετε, προσεγγίζει για να φτάσει να το σηκώσετε)				
• Ευχαρίστηση και ενθουσιασμό (γελά χαρούμενο όταν σας ακουμπά με το δάχτυλο ή όταν παίρνει ένα παιχνίδι απ' το στόμα σας& το βάζει στο δικό του)				
• Προσεχτική περιέργεια (αγγίζοντας και εξερευνώντας τα μαλλιά)				
• Διαμαρτυρία & θυμό (σπρώχνοντας το φαγητό απ' το τραπέζι ή ουρλιάζοντας όταν δεν του δίνετε ένα παιχνίδι που θέλει)				
• Φόβο (γυρνώντας την πλάτη, κοιτώντας τρομαγμένος ή κλαίγοντας όταν ένας άγνωστος το πλησιάζει γρήγορα)				
Συνέρχεται απ' τη δυσφορία σε 10 λεπτά εμπλεκόμενο σε κοινωνικές συναναστροφές				

Ποτέ υπό στρες: Τα παιδιά καμιά φορά δε δείχνουν κάποιες από τις παραπάνω ικανότητες όταν βρίσκονται υπό στρες(πείνα, θυμός, κούραση). Σ' αυτές τις περιπτώσεις πίεσης είναι καλύτερο να τα βοηθάμε να αυτορρυθμίζονται (στάδιο 1) πριν τα βοηθήσουμε να αναρριχηθούν στην αναπτυξιακή πυραμίδα(προχωρώντας στα επόμενα στάδια).

Εξασκηθήκατε στα στάδια 1, 2 και 3; Μην προτρέξετε στο στάδιο 4 μέχρι να έχετε προετοιμαστεί, τουλάχιστον στα επιμέρους στοιχεία των σταδίων 1, 2 και 3. Χρησιμοποιήστε τον παρακάτω πίνακα ώστε να αναγνωρίσετε ποιες βασικές δεξιότητες έχει κατακτήσει το παιδί σας και σε ποιες χρειάζεται ακόμα εξάσκηση.

ΣΤΑΔΙΟ 4: Πολύπλοκη επικοινωνία

Επεκτείνοντας τους κύκλους της επικοινωνίας για την επίλυση προβλημάτων

Όταν το παιδί έχει ειδικευτεί στις βασικές αρχές της διπλής επικοινωνίας, ο αριθμός των κύκλων που μπορεί να ανοίξει και να κλείσει μεγαλώνει γρήγορα. Και μαζι με τον αριθμό, μεγαλώνει και η πολυπλοκότητα. Όταν νωρίτερα ανταποκρινόταν σε πράγματα με μια απλή χειρονομία, τώρα μπορεί να συνδέσει πολλές χειρονομίες σε πολύπλοκες απαντήσεις: Όταν βλέπει τη μαμά του μετά από την απουσία της, μπορεί να τρέξει σε αυτή, να την αγκαλιάσει, να τη σφίξει με ευχαρίστηση, μια σειρά χειρονομιών που ήταν αδύνατες σε προηγούμενο στάδιο.

Από την πρώτη στιγμή, το παιδί κατέχει ένα λεξιλόγιο για να εκφράζει ευχές. Είναι λεξιλόγιο χειρονομιών, λέξεων, αλλά ενώνοντάς τες μπορεί να μεταφέρει πολύ περίπλοκες σκέψεις. Για παράδειγμα, όταν πεινάει δε χρειάζεται πλέον να περιμένει τον μπαμπά να της προσφέρει φαγητό. Μπορεί να τον πάρει από το χέρι, να τον οδηγήσει στο ψυγείο και να δείξει αυτό που θέλει. Όταν είναι θυμωμένο με τον αδερφό του που του έκλεψε το παιχνίδι, μπορεί να χτυπήσει, να κλοτσήσει και να προσπαθήσει να αρπάξει το παιχνίδι αντί να κλαίει, Μπορεί επίσης να πάει να το ψάξει στο δωμάτιό του και να το φέρει πίσω στη δική του περιοχή παιχνιδιών. Όταν είναι χαρούμενο με τους γονείς του, μπορεί να τρέξει πάνω τους, να φλερτάρει, να τους αγκαλιάζει και να τους φιλάει αντί απλώς να χαμογελάει. Όταν είναι απογοητευμένο, μπορεί να τους κοιτάει διαρκώς και μετά να τους τιμωρεί με μια περίοδο ασυγχώρητης ψυχράδας.

Το αυξανόμενο λεξιλόγιο χειρονομιών του προσφέρει πιο πολύπλοκους τρόπους να εκφράζεται και παρέα μ' αυτή την εκφραστικότητα γίνεται πιο δημιουργικό. Δε χρειάζεται πια να κάνει τα πράγματα ακριβώς όπως οι γονείς του. Τώρα μπορεί να προσθέσει το δικό του στοιχείο σ' ένα παιχνίδι κυνηγητού ή να μιμηθεί τη χειρονομία της μαμάς του διανθίζοντάς την με δικό του τρόπο. Οι νέες δεξιότητες χειρονομιών και επικοινωνίας του προσφέρουν εκατομμύρια τρόπους να εκφράζει τη μοναδικότητά του. Η προσωπικότητα του παιδιού αναδύεται. Την ίδια στιγμή, η αίσθηση εαυτού γίνεται ακόμα πιο περίπλοκη. Τώρα κατανοεί ότι 20 ή 30 συμπεριφορές- ένα υπόδειγμα συμπεριφορών- εμπλέκονται στο να είναι κοντά ή να θυμώνει με κάποιον. Έχει μια ευρεία σειρά συναισθημάτων και ένα ποικίλο λεξιλόγιο συμπεριφορών με το οποίο τα εκφράζει.

Καθώς χρησιμοποιεί το αυξανόμενο λεξιλόγιο χειρονομιών για να εκφράσει πολλά συναισθήματα και προθέσεις, και καθώς ανταποκρίνεται στην πολυπλοκότητα των χειρονομιών των γονιών του, το παιδί και οι γονείς δεσμεύονται σε διαρκείς συνομιλίες μέσω χειρονομιών. Είκοσι, 30, 40 κύκλοι κλείνουν και κάθε κύκλος χτίζει την αίσθηση εαυτού στο παιδί. Κατανοεί ότι το «εγώ» δημιουργείται από ένα πρότυπο συμπεριφορών με πρόθεση και όχι απλά από απομονωμένες απαντήσεις.

Εν τω μεταξύ, το παιδί αρχίζει να καταλαβαίνει τα πρότυπα των άλλων. Μπορεί να διακρίνει από τις χειρονομίες των γονιών του αν είναι ασφαλές ή σε κίνδυνο, ευπρόσδεκτο ή μη, αν το δέχονται ή το απορρίπτουν και αν το σέβονται ή το ταπεινώνουν. Πριν χρησιμοποιήσει λέξεις κάθε επιπέδου, αυτό και οι γονείς διατηρούν διαλόγους για κάθε ζωτικό θέμα της καθημερινότητας. Διαμορφώνει πρότυπο χαρακτήρων, προσδοκιών των άλλων και αίσθηση εαυτού. Επίσης αναδύονται πρότυπα αδεξιότητας ή απροσεξίας και προσδοκίες για αγάπη, σεβασμό, βλάβη ή προσβολή.

Αυτοί οι αυξανόμενοι διάλογοι είναι ο προάγγελος της ομιλίας. Μέσω της εκτενούς εμπειρίας της επι-

κοινωνίας, το παιδί χτίζει τα θεμέλια του λόγου. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, το παιδί μπορεί να ξεκινήσει να μιμείται τους ήχους από τις λέξεις των γονιών. Οι δυσκολίες της επικοινωνίας είναι συχνά οι πρώτες που αποκαλύπτονται απ' την αδυναμία στο να ειδικευτεί σ' αυτό το στάδιο, πολύ πριν η πιο εμφανής έλλειψη του λόγου γίνει εφικτή. Αν μεταξύ 12 και 20 μηνών, το παιδί δεν κάνει πολύπλοκες χειρονομίες, όπως να σας παίρνει απ΄ το χέρι και να σας οδηγεί στην πόρτα με σκοπό να παίξει έξω ή σας τραβά να βρείτε ένα παιχνίδι, τότε ενδείκνυται η πλήρης αξιολόγηση. Συχνά όταν το παιδί δε χρησιμοποιεί λέξεις, γονείς και καθηγητές προλαβαίνουν να προσπαθήσουν να αποφασίσουν αν θα περιμένουν να δουν ή θα εφαρμόσουν μια πλήρη αξιολόγηση. Ακόμα και αν το παιδί δε μιλάει, αν φαίνεται πως το περίπλοκο πρόβλημα λύνεται, με το να σας πηγαίνει στην πόρτα ή στη γωνία των παιχνιδιών συχνά, τότε μπορείτε να περιμένετε και να δείτε. Αν δεν ακολουθεί αυτά τα προ του λόγου πρότυπα, τότε το να περιμένετε είναι απερίσκεπτο.

Η ικανότητα να εκφράζει τον εαυτό του μέσω πολύπλοκων συνομιλιών με χειρονομίες, δομεί τις κινητικές και μηχανικές του δεξιότητες. Για να μεταδώσει τις επιθυμίες και τις προθέσεις, πρέπει πρώτα να οργανώσει τη συμπεριφορά του με λογική σειρά και να μάθει να διαβάζει τη συμπεριφορά των άλλων. Καθώς η ικανότητα να χρησιμοποιεί και να χαίρεται τον κόσμο μεγαλώνει, τόσο μεγαλώνει και η ικανότητα να «αρπάζει» τον κόσμο γνωστικά. Τώρα ξέρει πως όταν ο μπαμπάς κρύβεται πίσω απ' την κουρτίνα, δεν έχει εξαφανιστεί. Τώρα μπορεί να τραβάει την κουρτίνα και να τον βρίσκει.

ΣΤΑΔΙΟ 5: Συναισθηματικές ιδέες

Δημιουργώντας συναισθηματικές ιδέες

Η ικανότητα του να διαμορφώνει ιδέες, αναπτύσσεται αρχικά στο παιχνίδι. Το παιδί χρησιμοποιεί τα παιχνίδια για να φτιάξει ιστορίες και μέσω αυτών πειραματίζεται με τις προθέσεις και επιθυμίες που αισθάνεται. Οι κούκλες-μωρά ταΐζονται από τις κούκλες μητέρες. Οι άνθρωποι μέσα στο σπίτι απειλούνται από τις γιγάντιες αρκούδες. Τα αυτοκίνητα συγκρούονται με άλλα αυτοκίνητα.

Μαζί με αυτή την ιδέα- φορτωμένο παιχνίδι επεκτείνεται η χρήση λέξεων. Στην αρχή το παιδί απλώς γνωρίζει τα σημαντικά στοιχεία στον κόσμο- οι άνθρωποι στους οποίους βασίζεται, τα αγαπημένα φαγητά και παιχνίδια- ή σχολιάζει αυταρχικά «Εκείνο» για να δείξει ένα αντικείμενο που επιθυμεί. Με το πέρασμα του χρόνου προσθέτει διαλόγους στο παιχνίδι του. Αργότερα, με τη βοήθεια των γονέων, ονομάζει τη σειρά προσδοκιών, προθέσεων και συναισθημάτων του.

Μέσω της ιδέας- φορτωμένο παιχνίδι και της επεκτεινόμενης χρήσης λέξεων, το παιδί μαθαίνει πως τα σύμβολα ταιριάζουν σε πράγματα. Το άδειο κουτί στο οποίο πλένει την κούκλα του είναι σύμβολο μπανιέρας. Η λέξη μπάνιο είναι ένα σύμβολο για τη δραστηριότητα στην μπανιέρα. Η λέξη τρελός είναι ένα σύμβολο για το εκρηκτικό συναίσθημα που αισθάνεται μέσα του. Κάθε σύμβολο είναι μια ιδέα, μια αφηρημένη ιδέα για συγκεκριμένο πράγμα, δραστηριότητα ή αίσθημα που αφορά το παιδί. Όσο περισσότερο πειραματίζεται με το προσποιητό παιχνίδι και τις λέξεις, γίνεται όλο και περισσότερο άνετο με τον κόσμο των ιδεών.

Τελικά είναι ικανό να χειρίζεται ιδέες και να τις χρησιμοποιεί με τρόπους ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Για παράδειγμα, μπορεί να δει, να ακούσει, να νιώσει τη μαμά, όταν λείπει. Τώρα, όταν ξυπνά τη νύχτα, αντί να κλαίει, μπορεί να την καλέσει. Μερικές φορές, μπορεί να σκεφτεί το χυμό

και να πει “Μαμά, χυμό”, αντί να ελπίζει πως η μαμά θα ξέρει τι θέλει, Με αυτή τη νέα ικανότητα να χειρίζεται τον κόσμο των συμβόλων, έκανε το βήμα για ένα υψηλότερο επίπεδο επικοινωνίας και αφύπνισης.

Πρακτική εκπαίδευση: Β' κύκλος

Στάδιο 4: Περίπλοκη επικοινωνία & λύσεις στα προ-βλήματα	Πάντα	Μερικές φορές	Ποτέ	Ποτέ υπό στρες
Κλείνει 10 ή περισσότερους κύκλους επικοινωνίας στη σειρά (σας κρατάει απ' το χέρι, σας οδηγεί στο ψυγείο, δείχνει, αντιλαλεί, ανταποκρίνεται με περισσότερους ήχους& χειρονομίες& συνεχίζει την ανταλλαγή χειρονομιών μέχρι να ανοίξετε την πόρτα& να πάρει αυτό που θέλει)				
Μιμείται τη συμπεριφορά σας με σκόπιμο τρόπο (φοράει το καπέλο του μπαμπά& κάνει παρέλαση στο σπίτι περιμένοντας το θαυμασμό σας)				
Κλείνει 10 ή περισσότερους κύκλους χρησιμοποιώντας:				
• Αντίλαλους ή λέξεις				
• Εκφράσεις προσώπου				
• Αμοιβαίο άγγιγμα ή αγκαλιά				
• Κίνηση στο χώρο				
• Μεγάλη κινητικότητα (κυνηγητό, σκαρφάλωμα)				
• Επικοινωνία στο χώρο (μπορεί να κλείνει 10 κύκλους μαζί σας κατά μήκος του δωματίου)				
Κλείνει 3 ή περισσότερους κύκλους στη σειρά νιώθοντας τα παρακάτω:				
• Εγγύτητα (χρησιμοποιεί εκφράσεις προσώπου, χειρονομίες & αντιλάλους για να προσεγγίσει μια αγκαλιά, ένα φιλί, ένα χάδι ή χρησιμοποιεί μιμήσεις όπως το να μιλά σ' ένα ψεύτικο τηλέφωνο όταν εσείς μιλάτε σ' ένα αληθινό)				
• Ευχαρίστηση & Ενθουσιασμό (χρησιμοποιεί βλέμματα και ήχους για να προσκαλέσει άλλο άτομο να μοιραστεί τον ενθουσιασμό του: μοιράζεται αστεία με άλλα παιδιά ή ενήλικες για να γελάσουν μαζί με μια αφορμή)				
• Προσεχτική περιέργεια (εξερευνά ανεξάρτητα. Χρησιμοποιεί την ικανότητα να επικοινωνεί σε απόσταση για να νιώθει κοντά σας καθώς εξερευνεί ή παίζει μόνο του)				
• Φόβο (σας λέει πώς να προστατευτείτε, π.χ λέει «όχι!» και τρέχει πίσω σας)				
• Θυμό (σκόπιμα χτυπά, τσιμπάει, φωνάζει, ουρλιάζει ή ξαπλώνει στο πάτωμα για να δείξει θυμό. Περιστασιακά χρησιμοποιεί ψυχρή ή άγρια ματιά)				
• Οριοθέτηση (κατανοεί & ανταποκρίνεται στα όριά σας, εκφράζοντάς το με λόγια-Όχι, σταμάτα αυτό- ή με χειρονομίες-κουνώντας το δάχτυλο, άγριο πρόσωπο)				
Χρησιμοποιεί μίμηση για να αντιμετωπίσει & να ξεπεράσει τη δυσφορία (π.χ. χτυπάει το πάτωμα και φωνάζει αφού του φωνάζετε)				

Στάδιο 5: Δημιουργώντας συναισθηματικές ιδέες	Πάντα	Μερικές φορές	Ποτέ	Ποτέ υπό στρες
Δημιουργεί προσποιητό δράμα με 2 ή περισσότερες ιδέες (π.χ φορτηγά συγκρούονται, μετά σηκώνει πέτρες, κούκλες αγκαλιάζονται & μετά κάνουν πάρτι με τσάι). Το παιδί δε χρειάζεται να εξηγεί τη σχέση μεταξύ ιδεών.				
Χρησιμοποιεί λέξεις, εικόνες, χειρονομίες για να αποδώσει 2 ή περισσότερες ιδέες τη στιγμή(«Όχι ύπνος..παιχνίδι!»). Το παιδί δε χρειάζεται να εξηγεί τη σχέση μεταξύ ιδεών.				
Μεταδίδει ευχές, προθέσεις & αισθήματα χρησιμοποιώντας:				
• Λέξεις				
• Πολλαπλές χειρονομίες στη σειρά				
• Άγγιγμα (π.χ. πολλές αγκαλιές)				
Παίζει απλά κινητικά παιχνίδια με κανόνες (παίρνει την μπάλα που του επιστρέφεται)				
Χρησιμοποιεί προσποιητό παιχνίδι ή λέξεις για να μεταδώσει τα ακόλουθα αισθήματα καθώς εκφράζει 2 ή περισσότερες ιδέες:				
• Ευχαρίστηση & ενθουσιασμός (φτιάχνει αστείες λέξεις & γελάει)				
• Προσεχτική περιέργεια (κάνει φανταστικές πτήσεις αεροπλάνων στο δωμάτιο, μετά λέει ότι θα πάει στο φεγγάρι)				
• Φόβος (στήνει σενάριο στο οποίο μια κούκλα φοβάται τους θορύβους & φωνάζει τη μαμά)				
• Θυμός (έχει στρατιώτες που πυροβολούν ο ένας τον άλλον & ύστερα πέφτουν κάτω)				
• Οριοθέτηση (έχει κούκλες που ακολουθούν κανόνες στο πάρτυ με τσάι)				
Χρησιμοποιεί προσποιητό παιχνίδι για να αντιμετωπίσει & να ξεπεράσει τη δυσφορία(παίζει τρώγοντας ένα μπισκότο που δεν υπάρχει στ' αλήθεια)				

Ποτέ υπό στρες: Τα παιδιά καμιά φορά δε δείχνουν κάποιες από τις παραπάνω ικανότητες όταν βρίσκονται υπό στρες(πείνα, θυμός, κούραση). Σ' αυτές τις περιπτώσεις πίεσης είναι καλύτερο να τα βοηθάμε να αυτορρυθμίζονται (στάδιο 1) πριν τα βοηθήσουμε να αναρριχηθούν στην αναπτυξιακή πυραμίδα(προχωρώντας στα επόμενα στάδια).

ΣΤΑΔΙΟ 6: Συναισθηματική και λογική σκέψη

Συναισθηματικές ιδέες και λογική σκέψη

Στο προηγούμενο στάδιο, οι εκδηλώσεις συναισθήματος του παιδιού μοιάζουν με μικρά ασύνδετα νησιά. Εναλλάσσει κινήσεις από ένα ευχάριστο πάρτι με τσάι σε ένα άγριο τρακάρισμα με αυτοκίνητα και έπειτα σε ένα τέρας που απειλεί να κατεδαφίσει ένα σπίτι, όλα αυτά μέσα σε λίγα λεπτά, όσο το παιδί χρησιμοποιεί ό, τι πιάνε το μάτι του για να εκφράσει συναισθηματικά θέματα. Σ' αυτό το έκτο στάδιο, το παιδί χτίζει γέφυρες μεταξύ αυτών των νησιών. Ιδέες συνδέονται μεταξύ τους σε λογική σειρά και παίζει, και η φαντασία συνδέεται ακόμα πιο λογικά. Όταν στο στάδιο 5, ένα παιδί μπορεί να έντυνε μια κούκλα, μετά, να έβλεπε ένα μαρκαδόρο και να μουτζούρωνε, μετά, να έβλεπε ένα τύμπανο και να προσποιείται ότι είναι ντράμερ, το παιδί στο στάδιο της συναισθηματικής σκέψης ενώνει τα κομμάτια. Για παράδειγμα, μπορεί να έχει ένα τραγούδι με τύμπανα για το ντυμένο μικρό κορίτσι και να χρησιμοποιεί το μαρκαδόρο για να φτιάχνει προσκλήσεις για την παράσταση. Ή, η κούκλα μπορεί να έχει πάρτυ με τσάι, να τηλεφωνεί σε φίλους για να τους προσκαλέσει, να προετοιμάζει τα ροφήματα, να φτιάχνει το τραπέζι και να αποφασίζει τις θέσεις που θα κάτσουν.

Σ' αυτό το στάδιο, το παιδί είναι ικανό να εκφράσει ένα πλήθος από συναισθήματα στο παιχνίδι, και μέσω πειραματισμού, αρχίζει να αναγνωρίζει όλο και πιο πολύ τι δημιουργεί «εμένα». Μπορεί πια να προβλέψει κάποια απ' τα συναισθήματά του. - «Αν η μαμά φύγει, θα φοβάμαι» και αρχίζει να παρατηρεί πως τα συναισθήματα και η συμπεριφορά του έχουν επίδραση στους άλλους: - «Αν νευριάσω και βαρέσω. Ο μπαμπάς θα γίνει έξαλλος».

Αρχίζει επίσης να συνειδητοποιεί αναδυόμενες έννοιες χώρου και χρόνου με ένα προσωπικό, συναισθηματικό τρόπο: Η μαμά βρίσκεται σε άλλη πόλη, που είναι διαφορετική από το άλλο δωμάτιο. Αν χτυπήσω σήμερα τον Τομ, μπορεί να χτυπήσει αύριο αυτός. Η ικανότητα να αντιλαμβάνεται έννοιες χώρου και χρόνου και να συνδέει πράξεις και αισθήματα, ενδυναμώνει το παιδί στο να αναπτύξει ότι η αίσθηση εαυτού έχει λογικές γέφυρες μεταξύ διαφορετικών αντιλήψεων, ιδεών και συναισθημάτων. Είναι επίσης ικανό να ενώσει ιδέες με την έννοια της χωρικής και λεκτικής επίλυσης προβλημάτων. Αντί να βλέπει ξεχωριστούς πύργους ως μεμονωμένα κτήρια, τώρα μπορεί να τους ενώσει για να φτιάξει ένα μεγάλο σπίτι. Μπορεί να απαντήσει τι, πότε, και γιατί και να ρωτήσει, να απολαύσει διαλόγους, να αρθρώσει λογικά μια άποψη και να ξεκινήσει το μακρύ ταξίδι για τα ακόμα υψηλότερα επίπεδα της αφηρημένης σκέψης. Και οι λεκτικές και οι χωρικές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων βασίζονται στις συναισθηματικές. Όπως τα προηγούμενα στάδια, που οι συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις δημιουργούσαν τις στρατηγικές σκέψεις που αργότερα εφαρμόζονταν και λειτουργούσαν σε πιο προσωπικό επίπεδο.

Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου το παιδί γίνεται πιο ομιλητικό. Ακόμα καταφεύγει σε χειρονομίες να εκφράζει τα συναισθήματα- ειδικά τα αρνητικά όπως ο θυμός και τα νεύρα- αλλά τώρα είναι πια άνετο με το βασίλειο των λέξεων και κατανοεί ότι οι ιδέες και τα συναισθήματα μπορούν να αποδοθούν λεκτικά.

Στην αρχή βλέπουμε τα παιδιά να κατέχουν τα «νησιά» της συναισθηματικής σκέψης. Με το χρόνο τα νησιά αυτά συνασπίζονται σε ηπείρους και το βλέμμα του παιδιού γίνεται πιο συνεκτικό, ενσωματώνει περισσότερες εμπειρίες στην αίσθηση του εαυτού και στην ικανότητα επίλυσης προβλημάτων.

Υψηλότερα επίπεδα σκέψης βασίζονται σ' αυτά τα θεμέλια.